

Anton Kosem :

Cmoki.

abuhli, peščenosivi oblaki so viseli pod nebom in se nagibali nizko proti zemlji.

Na široki, brezdrevesni ravnini je bilo tiho kakor v grobu. Prazna je bila med polji vijoča se cesta. Samo v dalji, tam, kjer so se raztezali rumeni koruzni nasadi v nedogled, se je premikalo na njej nekaj nedoločnega, počasi in neokretno. V koruznih nasadih ni bilo človeškega glasu, četudi so se storži zazibavali in se je med njimi včasih pokazala razkrita glava kakę kmetice. Nenadoma pa je trikrat zaporedoma zavéčalo skozi ozračje s tulečim, zateglim glasom: »I-a; i-a; i-a!«

V tem trenutku je pa podolž in počez zašumelo v gosti turščici, in na vseh krajih so pomolile iznad koruznega peresja kmetice svoje glave, strmeče v smeri, odkoder je prihajalo to riganje. Po cesti se je namreč pomikal neroden, s cunjami naložen voz, ki ga je vlekel koščen osel pobešene glave. Kraj voza pa je stopal slaboten deček z leskovko v desnici pa poganjaj osla na ta način, da se je ž njim pogovarjal:

»Le priden bodi, Sidij! Pa nikar več ne rigaj tako žalostno! Še pred nočjo bomo v trgu, in tam boš dobil krme -- ej, same lepe, dišeče deteljice, ki jo imaš tako rad. Pa samo, če boš priden, če boš hitro stop — p — — «

Ni še skončal stavka in besede, ko pribrenči po zraku oster kamen in zadene dečka v glavo. Curkoma se pocedi iz rane kri in oškropi desno stran lica. A deček je komaj zastokal; urno je potegnil iz žepa robec in si pričel ž njim brisati krvaveče mesto.

»Beraček, beraček — sem dobro meril, kaj?« — se porogljivo, z meketajočim smehom, poroga paglavec, ki je bil zagnal kamen, kobacaje zdaj po vseh štirih nazaj pod turščico, koder kmalu izgine.

Obrazi kmetic so se zaöblili v posmešek.

»Tokrat sta pa dosti naberačila . . . Skoraj poln voz imata teh plesnivih cunj . . . «

In te glave so zopet potonile v goščo peresja in štoržev.

Cunje na vozu so se pa tistikrat zgenile, in iz njih se je dvignil rumen obraz. Obraz starke.

»Ti, odkod je pribrenčal kamen? Je zadel tebe, Benko? Oh, ti grdi paglavci, ti poredneži! . . . Nikoli naju ne puste v miru . . . Te kaj hudo boli, Benko?«

Deček je še zmerom tiščal robec na rano.

»Nikar se ne vznemirjajte, mati! Samo mala praska, drugega nič. Pa vam je kaj bolje, mati?«

»Kh, kh, kh . . . Nič mi ni še bolje, Benko. Prej me je trgalo samo po nogah; zdaj me pa že po vsem životu, tako da še sedeti ne

morem več. To imam od tega, ker sva ono noč spala zunaj, pod tistim kozolcem! Taki so ljudje ... Še v hlevu nama ne privoščijo, da bi spala ... O jaz, stara ženska! Da bi bila vsaj že enkrat na trgu! Tudi lakota se me je lotila ...»

»Lezite nazaj, mati, in dobro se zavijte!« ji reče Benko. »V prvi vasi se bo kaj dobilo ... v prvi hiši ... Saj niso ljudje povsod hudobni ...»

»Kh, kh, kh ... kako praviš, Benko? Niso ... Kh, kh, kh ... Niso hudobni? ... O otrok moj!«

Rumeni obraz se je pognel spet nazaj. A iz cunj je še dolgo časa stokalo in ječalo.

Cesta se je vlekla preko ravni, vlekla silno počasi. Benku se ni zdela še nikdar tako dolga kakor danes. Da bi dospela vendar že enkrat v trg! Gospod Lantege, lastnik tovarne in posestnik mnogih hiš ter ogromnega zemljišča, bo gotovo zadovoljen, ko mu pripeljeta z osličem toliko cunj. Njemu, Benku, bo podaril par desetec, in materi bo stisnil nekaj kronic. In odpočili se bodo zopet v tisti leseni kolibi za tovarno, kakor zmerom, za dva dni. Treba bo osla spet dobro nakrmiti; on in mati pa bosta lahko nekoliko poležala na slami v hlevu in se pokrepčala. Potem pa hajdi spet po cunje! Kajti osel in voz sta last gospoda Lantege; on in mati pa v službi njegovi, njegova služabnika ... A tokrat bo že morala ostati mati v kolibi, da ji odleže. On sam pa bo šel z oslom in vozom na pot, kakor na dolgo romanje ... Uboga mati! Kako nenadoma je napadla bolezen zdaj revico! Takoj, ko dospe v trg, bo skočil on, Benko, po zdravnika ...

In deček se tako zamisli, kako bo pomagal materi, da že nič več ne čuti pekoče rane na glavi. Spravi robec nazaj v žep, potem pa dvigne leskovko in zamahne ž njo nad oslovim hrbtom:

»Le hitro, hitreje, Sidij! Moja mati so bolni, ali veš? Eh, dobro! Ono stran potoka se že svetijo hiše. Tam dobim še kaj cunj in tudi kaj kruha za mater.«

Osel dvigne glavo, a ne premakne svojih suhih nog nič hitreje nego doslej. Star je že in čemerem, in dolga vožnja ga je utrudila, tako da se komaj drži pokonci.

Vóz zavije na polomljen lesen most in ropota po njem čez potok, ki se miren in brezšumen vije med goščo. Kjer se pa gošča zredči in se začne vrstiti ob cesti sadno drevje: slive, jabolane in hruške, se pa zablešče prve hiše.

Benko stopa počasi kraj osla. Pri vsaki hiši ustavi voz in zavpije:

»Cunje! Cunje! ... Kdo ima kaj cunj oddati? ... Cunje kupujem ... cunje, hé!«

Dečkov glas je še šibak, a vendar dovolj oster. Prej, ko je bila še mati zdrava, je ona opravljala to službo klicarja. Zdaj pa, ko leži revica bolna na vozu, je prevzel Benko ta njen posel. Ob njem se napanja na vso moč pa napihuje lica, da bi ga čulo več ljudi po vasi.

»Cunje! Cunje!«

Z nastežaj odprtimi usti zijá deček v hiše, ki stoje bele in svetle pod košatim zelenim drevjem na vsaki strani ceste. Počaka še nekoliko — in če ne bo nič, bo pognal naprej. Če se pa izza dúri pojavi kakšna dobrohotna oseba s culo cunj, pa brž izvleče z voza zabojček, ga odpre in prične zategovati s svojim šibkim glasom:

»Takó . . . takó! . . . Zdaj pa račun! Tukaj . . . Izberite si, kar hočete! Vse imam tukaj: igle, šivanke, zaponke, naprstnike, sukanec vsake vrste, bel, črn, rdeč . . . Pa ogledalca, majhna okrogla ogledalca s kraljevo podobo zadaj . . . Ej, fantiček, ti radovedni, le poglej se tu notri, kako rdeč nos imaš in kako debela lica! Lej!

Voz se potem počasi pomika skozi vas. In prizor posebne vrste je to, kako se Benko, v svoji zakrpani obleki, s širokokrajnim starim klobukom na glavi, majhen in plašen, ziblje kraj voza, ustavlja osla ter kliče:

»Cunje! Cunje! . . . Cunje kupim — é - é - éh!«

Iz lične, nanovo pobeljene prodajalne sredi vasi diši po svežem pecivu. Majhna deklica z orehorjavimi lasmi odpre vrata in stopi mimo Benka preko ceste z lepo rumeno zemljo. Eno polovico ima že v ustih, drugo pa drži v roki.

Benko se spomni matere. Rad bi ji kupil kaj kruha. Prebrska vse svoje žepe, a iz nobenega ne more pribrskati ni enega krajcarja. Zabolí ga v srcu. Tudi sam občuti lakoto, pa ta hip ne misli nase. Samo mati mu je pred očmi; mati — njen stok se zdajpazdaj izviije iz cunj na vozu.

Benko požene naprej. Pred veliko belo hišo, zasenčeno z vejevjem sliv, ustavi in zakliče skozi odprto okno v sobo:

»Cunje! Cunje! . . . Aló, bo kaj ali nič?«

V sobi jedó. Sredi mize stoji velika skleda polna cmokov, okrog mize sedeči pa hlastno zajemajo in nosijo v usta. Benko se nasloni na voz in ponóví še enkrat svoj klic. Pri tem pa gleda ljudi, kí sedé tamkaj v sobi za mizo. In pocedé se mu slíne iz ust . . . Tam sedé za mizo, sedé z rdečimi lici, zalitimi od maščobe. Z dolgimi lopatastimi žlicami segajo iz sklede v usta — ham! ham! — iz ust pa nazaj v skledo — vse polno mastnih cmokov gomazi v skledi — in zopet nazaj v usta. Vsakateri ima na svoji žlici zajet čokat cmok, ki kuka iz njeга češpljino meso, in se cedi sladki češpljin sok — ham! ham! — oči pa nepremično uprte na skledo sredi mize, na debele, zatrkane cmoke, ki so tako nebeško okusni s svojimi češpljami v sredini . . .

»Cunje! Cunje! . . . Cunje kupim, cunje!« ponavlja venomer Benko, še zmerom naslonjen s hrbtom na voz in zroč v sobo.

Debela ženska, s širokim, štirioglatim obrazom, stopi od mize k oknu, se nasloni na podoknico in reče ogorčeno:

»Ti tam — bodi mi že enkrat tiho s tistimi svojimi cunjami! Kako to vpiješ kakor žolna, in kako se napihuješ kakor žaba, spak ti majhni, beraški! Saj imaš cunj poln voz! Ali jih še nimaš dosti?«

Benko pa, kakor da je ne sliši, spet zavpije:

»Imamo igle, šivanke, sukanec, ogledalca, majhna, lepa, okrogla. Vse to damo za cunjje! Ej, bo kaj ali nič?«

»Pojdi mi, pojdi, s tistimi iglami in šivankami!« zarentači spet ženska ob oknu. »Zanič je vse skupaj, tisto judovsko fabriško blago... Še počenega groša ni vredno... No, ali bo treba, da ti jaz poženem tisto pokveko oslovsko naprej, ki se drži tako klavrno, kakor da se bo zdajpazdaj zguznila na zemljo! Hi-i-i, sivček!«

Benko se je bil medtem tako zagledal v cmoke na mizi, da je te ženske besede malone vse preslišal. Šinila mu je bila namreč v glavo misel, da bi si izprosil en cmok ali pa dva — za mater.

»Zijalo zijalasto, kaj pa buliš tako sèm!« se razsrđi ona ženska. »Ali se mi izgubiš ali ne že enkrat izpod okna? Kako ti to gleda noter, kako debelo — saj bo še oči pustil tu v skledi!«

»Mica, nehaj že malo, nehaj!« se oglasi pri mizi bradat možak z omocozanimi, vegastimi brki, pa si pridrži cmok na žlici pred usti. »Berač je berač, kaj hočeš?... Saj sta tista Jurijeva dva, ali ne? Tista Lantegova cunjarja ne? Kje pa je stara, da je nič ne slišim?«

»Kje imaš pa mater danes, ti vpijač kraški ti? vpraša zdaj ženska bolj prijazno. »Ali si jo pustil doma — kaj?«

»Doma pa ne!« odgovori Benko. »Midva sva zmerom skupaj: mati pa jaz. Ali zdaj so mati bolni. Tukaj na vozu ležijo. Pa lačni so zelo. Prosil bi vas, dobra gospa, za nekaj cmokov...«

»Oh... ho-ho-ho... ho-ho-ho... Gospa pa še nisem! Tisto pa še še nisem in tudi nočem biti! Hò-ho-ho... Jaz sem Kotarjeva Mica, pa nič drugega. Zapomni si to, ti cunjarček!« reče ženska, zdaj še veliko bolj prijazna kakor poprej. »Če bi pa cmokov rad, pa stopi malo noter!... Ho-ho-ho... to! Kar gospa sem že postala...«

Benko se je medtem odzibal čez prag v sobo, in ko je tako s tistimi svojimi kobacajočimi koraki pricincal do mize pa voščil ljudem namesto »dobrega teka« — »srečo dobro!«, se mu je vse zasmejalo. Pa, kako bi se mu ne! Njegov vegasti klobuk, ki ga je podedoval po očetu in ga nosil že od svojega tretjega leta do zdaj, ko mu je bilo ravno deset let — ta klobuk mu je čepel na glavi tako smešno, da so vsi pri mizi krohotno odložili žlice, pa gledali le v dečka. Revček je bil vsled tega zelo prestrašen, in v tej zmedenosti je bil voščil »srečo dobro«.

»Oh... ho-ho-ho... Srečo dobro, tisto pa že! Da nam bodo cmoki lažje lezli po goltancu dol, kaj ne?« se zasmije ona Mica, ki ni marala biti gospa. »Ti si jo pa pogodil, fantič... Na, pa sem pojdi! Tu imaš cmoke, pa jih nesi materi!«

Bila je vendar dobrosrčna, ta Mica. Ko je v posebno skledo nametala precejšen kup cmokov, se je Benko hvaležen oziral nanjo. Pa opazoval je tudi naslikane svetnike v pozlačenih okvirih na stenah,

okrog katerih se je podil roj muh, kakor je to že stara navada v kmečki hiši. Pa mu je že potisnila Mica skledo s cmoki v roke.

»Na glej, tu imaš cmoke! Pa še eno žlico zase! Dosti bo za oba . . . Zdaj pa le skoči ven iz hiše . . . ti, ki si ravno tako počasen kakor jazbec.«

Benko je ta čas že odhlačal ves srečen s cmoki iz hiše. Zdelo se mu je, da se mu smejejo cmoki iz sklede, tako lepo so bili vsi okrogli, mastni in dišeči. Stopil je k oslu in dvignil skledo do njegovega gobca.

«Ali vidiš, Sidi, kaj sem dobil? Ti diši, á? Pa bova midva z materjo to-le pojedla! E, mati, mati, cmoke vam nesem!»

Povzpел se je na voz in se splazil po kupu do matere. Bil je skrajni čas. Revica-mati je bila že tako slabotna, da ji je moral Benko privzdigniti glavo. Njene oči so gledale iz globokih jamic kakor osteklenele, in barva njenih lic, prej rumena, se je spremenila v zelenkasto. Toliko, da ji ni omahnila glava nazaj v cunje, ko se je dvignila.

»Mati, slišite, cmoki so tu!« ji je prigovarjal Benko. Čepeč kraj matere, se je oklenil z eno roko okrog vratu, z drugo pa je segel v skledo po cmok in ga nesel materi v usta. Revica je zagriznila, kolikor se je dalo, in je jedla. Ko se ji je ustje nekoliko razgibalo, da je lažje jedla, je postal Benko že tako vesel, da je glasno zavrnil:

»Oj mati! Boste videli, cmoki vas bodo pozdravili in vam pregnali trganje iz udov! Cmoki, ej!«

Materi je navsezadnje vendarle stopilo nekaj krvi v lica. Tudi v njenih očeh, prej že skoraj napol mrtvih, se je pojavil zopet ogenj. To je bilo dobro znamenje. Benko je zmerom iznova segal v skledo in nosil cmok za cmokom k materinim ustom. In kolikor več krvi je stopalo v materina zelena lica, in kolikor več ognja je gorelo v njenih očeh, s toliko večjo radostjo je pital deček svojo bolno mater. Kmalu se je začutila mati pokrepčana in že je lahko tudi sama zajela v skledo. Benko pa je od časa do časa vzkliknil:

»Oj mati, ozdravili boste! Dobri cmoki so to, kaj ne? Jejite, mati, le jejite! . . .«

Dobri deček pa ni pokusil pri tem sam niti enega cmoka. Veselilo ga je le, ko je videl, da prihaja mati zopet k moči. Tako čepeč kraj nje in zroč v njene sive oči, je bil uverjen, da bo mati spet kmalu zdrava. V dveh dneh bo gotovo ozdravela, in potem bosta šla zopet skupaj na pot, na cunjarsko biro. Da bi on sam brez matere nabiral cunje? Da bi on sam, neroden in smešen, vozil z oslom iz vasi v vas, da bi ga poredni otroci še bolj brez strahu kamenjali in bi se mu vse smejalo? O ne — o ne, tudi mati pojde ž njim! Ozdravela bo do tistega časa, in vse bo potem dobro . . .

»Kmalu boste zdravi, mati, je-lite!« je vpraševal mater, ko je bila skleda prazna.

»Kh, kh, kh . . . boljše mi je že zdaj, boljše. Si že priden, Benko, da tako skrbiš zame. Močno sem bila lačna, pa zdaj sem sita, hvala Bogu. Ali ti, si kaj jedel, Benko?»

Pa Benko je bil že sit od dobrih materinih besedi. Še na mise mu niso prišli več cmoki. Samo da mati niso več lačni! Dà, ozdraveli bodo, pa kmalu, in lepi časi bodo še nastopili za obadva ...

In Benko stisne prazno skledo pod pazduho ter se skobaca ž njo z voza. Prav nobene lakote ne čuti, ko je nasitil s cmoki svojo ubogo mater. Tudi zdaj kobaca okrog osla in mu moli prazno skledo pod gobec.

»Ali vidiš, Sidij? Prej so bili cmoki notri v skledi, zdaj jih pa ni več. Čudno, kaj ne, Sidij! E, Sidij, le pokonci glavo in ušesa! Pa pomigati moraš z ušesi, to se ti jako podá! ... Še danes zvečer bomo v trgu, in ti boš stal pri polnih jasliah in se boš pasel, da boš debel kakor polh. Jaz pa bom kupil v trgu pol hleba soržnega kruha, in to bova imela z materjo za večerjo!«

Deček je odkobacal proti praču, zlezal s težavo čezenj in se pojavil zopet v sobi. Ljudi za mizo ni bilo nikjer več. Samo dobrodušna Košarjeva Mica je sedela še tam in prelistavala od muh popikano stoletno pratiko. Benko se je prikobacal do nje potihoma kakor maček, nato je pa postavil prazno skledo z velikim hrupom na mizo.

»A, ti si nazaj, cunjarček mali!« se je zasmejala Mica. »No, so bili cmoki dobri?«

Benko si je položil prst na usta, potem pa zazijal v Mico in rekel na kratko:

»Oja, tisto so pa bili! Dobri cmoki so pa bili. Mati bodo ozdraveli od njih.«

»No, vidiš, saj pravim — «

»Oja, pa še kmalu bodo zdravi! To bo potem lepo!« hiti Benko ves srečen. »Zdaj pa moram brž nazaj. Lepo se vam zahvalim za cmoke, dobra gospa. Zbogom!«

»Ho-ho-ho ... Samo gospa pa ne! Tisto pa že še ne ... ho-ho-ho!« se krohota za njim Mica, spravlja je pratiko nazaj v mizno predalo. »In zdaj kar greš, kaj ne, ti mali narobe? No, pa zbogom in srečno pot! ... Ti! Lej! Desetico, to ti podarim, da si boš lahko spotoma kaj kupil ... Zdaj pa le pojdi! Da te ne bodo muhe pri nas preveč opikale!«

Benko se je res še enkrat zahvalil za cmoke in za desetico, potem jo je pa mahnil na cesto k oslu.

»Ti, Sidij, kaj sem rekel? Pokonci glavo in nikar mi ušes ne po-bešaj! Hi-i-i, stopi zdaj!« požene osla, ko mu popravi komat na vratu in pobere leskovko.

In osel dvigne svojo debelo glavo, a le za hip. Vekajoč, pretresljiv »i-a, i-a, i-a« se razlegne daleč naokrog. Potem oslič potegne, in voz se prične pomikati iz vasi.

Benko pa stopa ob oslu.

»Cunje! Cunje! ... Cunje kupujemo!« kliče skozi vas.

Včasih pa stopi bliže k vozu in vpraša mater:

»Kaj ne, mati, da vam je zdaj bolje?«

»Kh, kh, kh... O bolje, Benko, mnogo bolje. Če bo Bog dal, bom znabiti kmalu ozdravela.«

»Seveda, kmalu boste zdravi, o mati, kmalu!« jo tolaži Benko in ji daje upanje. »Kar brez skrbi bodite, mati!«

Nato pa stopi zopet na oslovo stran, zamahne nad sivčkom z leskovko in pristavi zadovoljen sam sebi:

»Da jim je le odleglo, materi, hvala bodi Bogu!... Še so dobri ljudje na svetu... In pa — imenitno zdravilo so cmoki... cmoki!«
Nase ne misli, da je lačen in trudén.

J. E. Bogomil:

Po zaklad!

Stari ljudje so vedeli dosti povedati o zakladih. Tam, kjer se pota križajo ali pa v kakem leskovem grmu ležè celi zaboji, celi škafi, dá, celi sodi denarja. Ponoči, največkrat ob kvartnih tednih pa zaklad gori ali cvete. To seveda vidijo le izvoljeni ljudje. Kadar pa vidijo, da zaklad cvete ali gori, morajo najprvo postaviti na dotičnem kraju križ ali pa morajo prostor zaznamovati z blagoslovljenim rožnim vencem. Kdor je posebno pogumen, gre na zaznamovano mesto, zaklad izkopat. Ali težko je priti do zaklada, ker ga čuva sam hudobec. In ta stori vse, kar more, da preplaši drznega človeka, ki mu hoče vzeti zaklad. Prične se bliskati in treskati, ostudne kače lazijo okrog zaklada, peklenske pošasti vstajajo in izginjajo pred očmi, zemlja bobni itd. Marsikdo res pobegne. Drugi pa izgubé najdene zaklade, ker jih v tistem trenutku, ko izkopljejo zaklad, premağa strast lakomnosti. Lakomnost je pa greh. Kdor pa hoče zaklad dvigniti, mora biti brez greha.

Med našim ljudstvom je ohranjenih dokaj pripovedek o takih skritih zakladih. Naša učenka Amalija Grošelj mi je povedala to-le:

Neki vitez je jahal iz Ljubljane v poljansko dolino. S seboj je nosil dva sodčka zlata. Kar se je pričelo bliskati in treskati. Viteza je to razjezilo. Ko se je prvič zabliskalo, je zaklel. Ko se je pa drugič zabliskalo, je vitez še grše zaklel. In ko se je tretjič zabliskalo, je preklel vitez samega Boga. Pri tisti priči pa se je pogreznil vitez v zemljo z vsemi svojimi zakladi vred.

Ločani so pa zvedeli, kaj se je zgodilo. Takoj so šli zaklad kopat. S seboj so vzeli lopate in blagoslovljeno vodo. Preden so se pa lotili dela, so obljubili svetemu Florijanu sodček zlata, če se jim delo posreči. Nato so pa začeli kopati. Ko so prišli do srede, se jim je pa prikazal vrag v podobi zelenega psa in na ves glas je zažvižgal. Ločani se ga pa niso